

УДК 111.1/7

Культенко В. П.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри
філософії, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(Україна, Київ), kultenko@ukr.net

Гнатюк Т. А.,
студентка економічного факультету,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(Україна, Київ), tanyagnatyuk97@yandex.ua

ФЕНОМЕНИ СЕНСУ ЖИТТЯ, СМЕРТІ ТА БЕЗСМЕРТЯ В РЕТРОСПЕКТИВІ СВІТОВОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ

Досліджуються феномени сенсу життя, смерті та безсмертя в контексті західноєвропейської філософської традиції. Виявляються контексти та особливості тлумачення даних проблем в різні культурно-історичні періоди – від античності до нашого часу. Зокрема, в античній філософії їх розглядали у зв'язку з проблемою блага та моральних чеснот. Есхатологічні аспекти сенсу буття розглядалися у середньовічній філософії. В епоху Відродження та в новосередньовічній філософії вона здобуває раціонально-етичні конотації, екзистенціалісти питання цілісності людського існування розглядали як результат трансцендуючого характеру людського буття. У постмодерністських дослідженнях сенсу життя і танатологічна проблематика аналізуються в контексті соціокультурної ситуації. В роботі пропонується екзистенціальний підхід до розуміння людини як істоти, що трансцендує власне буття. Виявляються можливості релігій щодо задоволення одвічного людського прагнення повноти та цілісності свого існування.

Ключові слова: сенс життя, смерть, безсмертя, людське існування, трансцендування, цілісність буття.

*Такої вещи, как человек, являющийся человеком
благодаря самому себе, не существует.*

М. Хайдеггер

У чому полягає сенс існування? Яке місце людина займає в цьому світі? Яка місія кожного з нас у житті? Ці питання хвилюють людей уже впродовж багатьох століть, і саме філософія має це висвітлити, допомогти осягнути життєві сенси.

Людина – єдина істота у Всесвіті, здатна усвідомлювати своє існування, її не покидають роздуми про сенс життя. Цим вона радикально відрізняється від інших форм життя. Питання про сенс життя має доволі довгу історію. Ця проблема цікавила і цікавить досі багатьох філософів, які шукали істину буття. Серед них були мислителі античності – Демокрит та Епікур, кіренайки – Арістіпп та Федор. У зв'язку з проблемою блага та моральних чеснот сенсожиттєві питання розглядали Сократ, Платон, Аристотель. Есхатологічні аспекти сенсу буття розглядалися у середньовічній філософії – Августином, Фоною Аквінським та іншими. Пізніше її осмислювали Данте, Ф. Петрарка, М. Лютер, Т. Гоббс, І. Кант, Й. Фіхте, Ф. Ніцше, С. К'єркегор. Екзистенціалісти – М. Гайдеггер, А. Камю, К. Ясперс, Г. Марсель та інші – збагатили категоріальний апарат вивчення даної проблеми. Проблему цілісності людського існування вони розглядали як результат трансцендуючого характеру людського буття. У постмодерністських дослідженнях танатологічна проблематика аналізується в контексті соціокультурної ситуації. Так чи інакше, але проблема сенсу життя, смерті та безсмертя людини не залишила байдужим чи не кожного філософа усіх часів, народів та культур.

Об'єктом даного дослідження є вивчення і тлумачення сенсу життя, смерті та безсмертя з філософської точки зору. Предмет дослідження – суть цих явищ (сенсу життя, смерті та безсмертя).

Метою дослідження є спроба зрозуміти (осягнути) і пояснити, з власної точки зору наступні питання:

- У чому суть людського буття?
- Що таке смерть?
- Чи існує безсмертя (що це таке)?

Дана проблема належить до царини людської духовності та є доволі актуальною, адже цікавить, окрім філософії, і релігію, і медицину, і мистецтво, і соціологію. Людина дуже часто й сама любить «понишпорити в собі», замислитись над одвічними буттєвими питаннями про сенс і завершення земного життя.

«Человек – это такое бытие в мире, которое, пребывая в бытии, сопряжено с бытием – озабочено им, печется о нем, задается вопросом о нем и вопрошает его» [4, с. 127]. Один з фундаторів німецького екзистенціалізму М. Гайдеггер вважав, що головне завдання філософії – відповісти на вічні питання щодо сенсу людського життя. Адже провідною ознакою особистості, що тяжіє до самотрансценденції, є потяг, який передбачає вихід людини із замкненого, герметичного світу «Das Man». Прагнучи свободи, людина відчуває турботу, тривогу і тягар світу та необхідності постійно стверджувати себе в ньому. Людина пізнає буття постійно, через все, що відбувається і все, що вона робить. Ми дивимось на світ і у нас виникає безліч питань щодо нього і нашого місця в ньому. Через розум, волю, почуття світ пропонує нам відповіді на наші тривожні питання. Ми є всього лише маленькою, проте, водночас, невід'ємною частинкою цілого світу, тому ми хочемо його зрозуміти, осягнути те, що є для нас таємним, тривожним і недосяжним.

Одна з важливих ознак існування людини – час. Ніщо не вічне, і людина не є виключенням. Час нашого земного життя обмежений, і ми всі це прекрасно розуміємо. Орієнтація людини на майбутнє, проектування себе у майбутнє дозволяє пізнати своє істинне існування. Якщо ж в своїх орієнтаціях людина спирається тільки на теперішнє, її охоплює страх, вона стає невпевненою, з тривогою й розпачем думає про смерть. Як зазначив М. Гайдеггер: «Человек – не господин сущего. Человек – пастух бытия» [3, с. 105].

У чому ж полягає сенс життя? Заради чого ми живемо і «хапаємось» за життя? Заради чого люди взагалі з'явилися на світ, чому ми існуємо, яку місію покликані виконати? Античні мислителі Демокрит та Епікур вбачали сенс життя у задоволенні, коли людина, не обмежена ні в чому, може самовдосконалюватися. Представники кіренської філософської школи Арістіпп і Федор вважали, що сенс життя – насолоджуватися тим, що є в даний момент, теперішнім. В епоху Просвітництва підноситься роль людини, сенс життя якої – це ствердження себе як особистості. І. Кант вважав, що сенс життя людини полягає в усвідомленні нею свого людського буття. Й. Фіхте вбачав сенс буття у самовдосконаленні та гармонії з собою. Ф. Ніцше вважав, що сенс життя – підготовка Землі до появи надлюдини – істоти високої волі і благородного духу. Можемо констатувати велику кількість трактувань одного явища, при цьому часто далеко не схожих між собою. І це зрозуміло, адже явище доволі складне, тому проблемне поле його трактування є доволі широким. Нами наведена лише невелика частина думок філософів, що досліджували дану проблему, цей список можна продовжувати і продовжувати, адже тема має ще багато незкритих аспектів.

Більшість людей думає шаблонно: «Я живу заради того і того...», «Я живу, щоб робити добро або зло» тощо. Людина, намагаючись пізнати власну суть, піддається впливу маси, масової культури. В сьогоднішньому суспільстві типовою ситуацією є відсутність стійкої ієрархії цінностей, що зумовлює неможливість формування цілісного погляду на особистість, визначення мети та сенсу її існування. На жаль, в сьогоднішньому суспільстві багато людей схильні мислити за пропонованими масовою культурою шаблонами. Насправді ж людина має жити, вона може й не знати, чому з'явилася на світ і з якою метою, але повинна усвідомлювати, що не просто так. Дії та вчинки кожного так чи інакше впливають на життя оточуючих людей, тому завдання формування ієрархії цінностей носить не абстрактний науково-теоретичний характер, а має важливий та конкретний етико-практичний зміст. Всі ми вносимо вклад в життя, який допомагає загальному розвитку, змінює світ. Не можна прожити життя, не залишивши після себе сліду, згадки. Ними можуть бути потомство, винахід, творіння, тобто щось, що буде нагадувати про наше існування. Адже без цього людина зникає безслідно і назавжди. Але ми є в цьому світі, ми існуємо, значить ми присутні в світовому процесі, в житті. «Бытие означает присутствие» [3, с. 241]. Тому кожен прагне досягнути істину своєї присутності у світі, свою роль, будь вона домінуючою або другорядною. Людина шукає істину і прагне реалізуватися, не загубитись у часі. Нестійкість людського буття, втрата або ж взагалі відсутність сенсу призводять до серйозних наслідків, різних психологічних розладів і, що найгірше, до відчуження людини від самої себе, наслідком чого може стати навіть самогубство.

«Мир есть то непредметное, чему мы подвластны, доколе круговращения рождения и смерти, благословения и проклятия отторгают нас вовнутрь бытия» [4, с. 427]. Процес народження і смерті спонукає нас до роздумів про проміжок між цими процесами, про час життя, дарованого людині. Так вже склалося, що все, що має початок – має й кінець, це так само стосується і життя. «Начало скрывает в себе конец» [4, с. 358]. Смерть є припиненням життєдіяльності організму – це загальнопоширене визначення поняття «смерть». Але з філософської точки зору воно не достатнє. Смерть й справді є припиненням життєдіяльності, але це ще й можливість для переходу з одного виміру в інший. В наш час людство все більше відкриває неосяжного для розуму раніше, але смерть не є відкритою картою, щодо неї лишається доволі невідомого, незрозумілого, багато чого ми не можемо пояснити і прийняти розумом.

Отримані нові спеціальні експериментальні знання про явище смерті та процес вмирання потребують філософського осмислення. У працях психологів Е. Кюблера-Росса та Р. Моуді проаналізовано навколосмертний досвід людей, що пережили клінічну смерть. Результатом їх досліджень став висновок про необхідність переосмислення феномену смерті для кращого розуміння місця і ролі людини в сучасному суспільстві. З релігійної точки зору смерть не є остаточним завершенням життя, а лише припиненням життя душі в тілі. Контрверсною смерті є поняття безсмертя. Безсмертя – це вічне існування, повне виключення смерті. Безсмертя у багатьох релігіях розглядається у двох ракурсах: або ж як винагорода за достойне життя, або ж як покарання за

гріховні вчинки. Людині дуже важко досягнути поняття безсмертя, оскільки воно виходить за межі її земного обмеженого, кінцевого досвіду. Думки про безсмертя та прагнення його – це прагнення вийти за межі природного світу, в якому все живе свідчить про невідворотність кінця. Але кожен, мабуть, хоча б раз у життя задумувався про вічне життя. Віра в нього завжди нероздільно пов'язана з прагненням духу до трансцендування, що найповніше відображений в релігійних вченнях. Зокрема, у християнстві безсмертя трактується як безсмертна душа, що існує в потойбіччі. Душа грішника приречена на вічні муки й страждання. Душа ж праведника успадковує Царство небесне й завдяки цьому людське існування здобуває цілісності, повноти й завершеної досконалості – всього того, чого прагне, але так і не досягає людина у своєму земному житті.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. Кожна людина виконує якусь роль у житті, у світі. І сенс життя у кожного різний, людина сама особисто його визначає через досягнення споріднених питань: що є життям, який шлях їй необхідно пройти і як саме.

2. Важливою ознакою людського існування як істоти обмеженої, кінцевої є час. Для людини не достатньо жити лише сьогоднішнім днем, вона турбується про майбутнє, тому що так наближається до істини буття, реалізує своє прагнення безсмертя.

3. Смерть виступає не в якості цілі, а швидше як те, що має бути подолано. Її осмислення в рамках особистого майбутнього досвіду стає певним засобом для творення іншої динаміки життя, для прояснення його сенсу і розкриття цінності буття. Адже існування на межі буття дає змогу людині планувати свій саморозвиток, вилучивши перешкоди буденності.

4. З християнської точки зору, смерть не є завершенням буття, душа людини безсмертна, і в потойбіччі людина здатна досягти повноти й цілісності буття.

Вичерпно дослідити дану проблему, зрозуміло, не можливо. Сенс життя, смерть і безсмертя – це одвічні питання, які хвилювали і будуть хвилювати людство протягом всього існування, й завжди знаходитимуться нові конотації для більш глибокого досягнення цих феноменів.

Список використаних джерел

1. Філософія: Навчальний посібник / Причепій С. М., Черній А. М., Гвоздецький В. Д., Чекаль Л. А. – К.: Аграрна наука, 2000. – 504 с.
2. Сирота Э. Л. Філософія. Для тех, кто хочет все успеть: Энциклопедия. – М.: Эксмо, 2015. – 128 с.
3. Хайдеггер М. Что зовется мышлением? / Пер. Э. Сагетдинова / Серия «Университетская библиотека Александра Погорельского». – М.: Издательский дом «Территория будущего», 2006. – 320 с.
4. Хайдеггер М. Исток художественного творения / Пер. с нем. Михайлова А. В. – М.: Академический Проект, 2008. – 528 с.

References

1. Filosofija: Navchalnyj posibnyk / Prychepij E., Chernyj A., Gvozdetskyj V., Checal L. – K.: Agrarna nauka, 2000. – 504 s.
2. Syrota E. Filosofija. Dlja teh, kto hochet vse uspet': Entsiklopedija. – M.: Eksmo, 2015. – 128 s.
3. Hajdegger M. Chto zovetsja myshleniem? / Per. E. Sagetdinova / Seria «Universitetskaja biblioteka Aleksandra Pogorelskogo». – M.: Izdatelskij dom «Territorija budushchego», 2006. – 320 s.
4. Hajdegger M. Istok hudojestvennogo tvorenija / Per. s nem. Mihajlova A. – M.: Akademicheskij projekt, 2008. – 528 s.

Kultenko V. P., PhD, Associate Professor of Philosophy at the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), kultenko@ukr.net

Gnatjuk T. A., student of economical faculty of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), tanyagnatyuk97@yandex.ua

The phenomena's of the meaning of life, death and immortality in retrospect world philosophical thought

The article examines the phenomena's of the meaning of life, death and immortality in the context of the Western philosophical tradition. Contexts are identified and features interpretations of these problems in different cultural and historical periods – from antiquity to the present. In particular, they looked ancient philosophy in connection with the problem of good and moral virtues. Eschatological aspects of meaning being considered in medieval philosophy. During the Renaissance and in modern European philosophy it acquires rational and ethical connotations, existentialist question the integrity of human existence as a result transcends considered the nature of human existence. In postmodern studies of the meaning of life and Tanat's issues analyzed in the context of socio-cultural situation. The article proposes an existential approach to understanding how human beings actually transcends being. Revealed religions opportunities to meet the eternal human desire completeness and integrity of its existence.

Keywords: the meaning of life, death, immortality, human existence, transcends, integrity of life.

Кульченко В. П., кандидат философських наук, доцент кафедри філософії, Національний університет біоресурсів і природопольовання України (Україна, Київ), kultenko@ukr.net

Гнатюк Т. А., студентка економічного факультета, Національний університет біоресурсів і природопольовання України (Україна, Київ), tanyagnatyuk97@yandex.ua

Феномени смысла жизни, смерти и бессмертия в ретроспективе мировой философской мысли

Исследуются феномены смысла жизни, смерти и бессмертия в контексте западноевропейской философской традиции. Выявляются контексты и особенности толкования данных проблем в различные культурно-исторические периоды – от античности до наших дней. В частности, в античной философии их рассматривали в связи с проблемой блага и нравственных качеств. Эсхатологические аспекты смысла бытия рассматривались в средневековой философии. В эпоху Возрождения и в новоевропейской философии она приобретает рационально-этические коннотации, экзистенциалисты вопрос целостности человеческого существования рассматривали как результат трансцендирующего характера человеческого бытия. В постмодернистских исследованиях смысл жизни и танатологическая проблематика анализируются в контексте социокультурной ситуации. В работе предлагается экзистенциальный подход к пониманию человека как существа, трансцендирующего собственное бытие. Выявляются возможности религий удовлетворить извечное человеческое стремление к полноте и целостности своего существования.

Ключевые слова: смысл жизни, смерть, бессмертие, человеческое существование, трансцендирование, целостность бытия.

* * *

УДК 141.32

Громова О. В.,
соискатель кафедры философии,
Днепропетровский национальный университет
им. Олеся Гончара (Украина, Днепропетровск),
olga.v.gromova@gmail.com

ОНТОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ФЕНОМЕНА ДЕСТРУКТИВНОГО ОДИНОЧЕСТВА В ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНОЙ ПАРАДИГМЕ И АНАЛИТИЧЕСКОЙ ПРАКТИКЕ

Рассматривается онтологический, сущностный анализ феномена деструктивного одиночества. Актуальность данной темы определена тем, что феномен сложен, многогранен и имеет свойство видоизменяться. В современном научном знании нет единства мнений не только по поводу его определения, но и по поводу его трансформации и развития. В работе использованы методы, обусловленные экзистенциальной парадигмой. Полученные результаты позволяют утверждать, что имеются подтверждения негативного влияния одиночества на мироощущение и смысловые структуры личности, что создает для субъекта значительные трудности. Также выделены факторы, влияющие на появление этого специфического состояния, которое по-разному воспринимается разными людьми. Проведен анализ и раскрыто содержательное наполнение понятия «деструктивное одиночество». Рассмотрены взгляды

на одиночество таких авторов, как Ф. Ницше, Э. Фромм в сопоставлении с мнениями экзистенциальных аналитиков – И. Ялома, Р. Мэя. Выводы: сегодня изучение проявлений одиночества приобретает междисциплинарный характер и основывается на стремлении понять принципы и закономерности этого явления. Поскольку мы наблюдаем эпидемию одиночества, актуальным и важным является поиск выхода из этого тяжело переживаемого состояния.

Ключевые слова: одиночество, феномен одиночества, деструктивное одиночество, экзистенциальное одиночество, изоляция, страх, экзистенциальный смысл, экзистенциальный анализ.

(стаття друкується мовою оригіналу)

В сегодняшней повседневности, разрушаемой на ментальном уровне процессами всеобщей глобализации, разговор о сущностных структурах человеческого сознания и человеческих отношений становится редкостью. Напротив, мы вынуждены наблюдать интеллектуальную редукцию, массовое огрубение нравственных и эстетических потребностей людей. Необходимость соучастия в насыщенной, но часто бессмысленной ежедневной деятельности, поиск выхода из, зачастую, неразрешимых противоречий создают для личности не только эмоциональные и физические перегрузки, но и ощущение абсурдности, потери ценностных смыслов и идентичности. Описанный факт формулирует комплекс философско-психологических проблем, демонстрируя людям их неготовность в невероятном темпе корректировать свое мышление и деятельность так, чтобы соответствовать фрагментарной действительности и резко меняющимся условиям мира.

Оказываясь чуть ли не постоянно во фрустрированном состоянии, человек бессознательно раз за разом прожигает отчуждение от самого себя. Это неизбежно рождает негативизм. Внутреннее ощущение собственной незащищенности, бессилия, потерянности, разочарования упирается во внешнюю обособленность от мира. Не имея возможности сохранить в мире свою духовную, глубинную, уникальную индивидуальность, человек «уходит» в одиночество, болезненным образом «закрывая» себя от мира. Так рождается феномен деструктивного одиночества.

Переживание деструктивного одиночества становится в жизни человека одним из самых серьезных испытаний, перерастая сегодня в распространенное явление, которое не имеет возрастных или классовых границ. Эта форма одиночества становится маркером именно современного мира. Такое одиночество проявляется не только как социальная абстиненция, но и как смыслообразующая, духовная травма. Оно не может быть приравнено только лишь к состоянию физической изолированности. Корнем слова «одиночество» является «один». Но быть одиноким вовсе не означает быть одному. Сегодня аксиомой стало признание того факта, что физическая изолированность человека совершенно необязательно соседствует с одиночеством. Часто люди оказываются одни и при этом не ощущают себя одинокими и, напротив, можно остро почувствовать себя одиноким в толпе. Переживающий патологическое одиночество человек может быть окружен множеством людей. Даже внешне, в речевых и эмоциональных проявлениях, состояние деструктивного одиночества часто выглядит совсем не так, как мы себе это можем представить, и другому трудно предположить, что тот или иной человек чувствует себя очень одиноким.

Появление травмирующего чувства одиночества на глубинном уровне определено столкновением двух наших внутренних потребностей. По мнению И. Ялома